

SAMVERKAN OCH SOLIDARITET I NYA FORMER

Vi skriver denna krönika senhösten 2021, i slutet av ännu ett verksamhetsår som präglats av pandemin, med stora och ojämlika effekter för samhällen och människor världen över. Årsmötet 2021 hålls – liksom det föregående – digitalt över Zoom, men vi har gott hopp om att kunna samlas fysiskt för det nästa, i samband med den nationella genuskonferensen g22 i Karlstad 22–24 oktober. Sveriges Genusforskarförbund (SGF) deltar i planeringen av konferensen, och den väntas bli en av det nya årets viktigaste tilldragelser för föreningen.

När vi blickar tillbaka kan vi konstatera att riksföreningen SGF och lokalavdelningen i Umeå har arrangerat inte mindre än totalt sju workshops, panel-samtal och seminarier under verksamhetsåret. Dessa har berört ämnen som samiska perspektiv på genusvetenskaplig undervisning och forskning, våld och kön, kvinnostrejk och hbtqi-aktivism i Polen, dekoloniseringskonst och transfeminism. Nationella sekretariatet för genusforskning inledde under året en kartläggning som svar på initiativ tagna av SGF:s doktorand- och postdoknätverk. Företrädare för nätverket (som också är ledamöter i SGF:s styrelse) författade i *TGV* (Hoffart, Jers och Olovsson Löv 2020) krönikan ”Den postdoktorala situationen för genusdoktorer”, ett referat och analys av SGF:s panelsamtal ”Vad händer efter festen?” på g19. I krönikan bjöd doktorand- och postdoknätverket in centrala aktörer till vidare samtal. Kartläggningen genomförs i två delar: 1) en kvantitativ enkätstudie, och 2) en kvalitativ studie utifrån fokusgruppsintervjuer, och ska vara färdigställd när detta nummer av *TGV* publiceras. Syftet är primärt att undersöka karriärvägar för disputerade i genusvetenskap, men även ämnesintegrerade genusforskare, som disputerat mellan 2005–2020. I korthet är målet ökad kunskap om hur och var forskare som arbetar med genus är verksamma i och utanför akademien. SGF:s doktorand- och postdoknätverk finns representerade i referensgruppen.

I en längre tillbakablick tecknar Ulf Mellström (2021) en motstridig bild av genusvetenskapens nuvarande ställning i Sverige. De senaste fem åren har

Sverigedemokraterna vid upprepade tillfällen motionerat i Sveriges riksdag om att all statlig finansiering av undervisning och forskning i genusvetenskap ska upphöra. Mindre dramatiskt, men i linje med detta, ansluter sig andra partier och debattörer till bilden av feminism som hot, och till förslag om att lägga ner Jämställdhetsmyndigheten (se till exempel Busch Thor 2019; Löffler med flera 2020). Men samtidigt som nykonservatism och etnonationalism gräver sig allt djupare ner i skyttegravarna med osakliga attacker på vad de tror att genusperspektiv och genusforskning handlar om (så kallade halmgubbe-argument), har ämnet institutionaliserats och utvecklats på sätt som få kunde föreställa sig på 1990-talet, menar Mellström (2021). Feministisk forskning och genusvetenskap verkar ha kommit för att stanna och fortsätta att ge viktiga bidrag. Motstånd mot hela disciplinen genusvetenskap har minskat något inom akademien, men artikuleras desto mer oresonligt från politiska krafter som söker begränsa den akademiska friheten.

Sommaren 2021 antog danska Folketinget ett lagförslag för att motarbeta aktivism och "pseudovetenskaper" inom akademien, med den outtalade udden riktad mot genusvetenskap och migrationsstudier. Hur lagen kommer att tillämpas är oklart, men dess instiftande säger något om samhällsklimatet. I ett uttalande undertecknat av 3241 danska forskare protesteras bestämt mot lagen, som undertecknarna menar kommer att öka rädslan och självcensuren inom akademien (*Politiken* 2021). SGF delar uttalandets kritik mot att samhällsengagerade forskare misstänkliggörs och att politiskt engagemang utmålas som oförenligt med vetenskaplighet, på vetenskapligt undermåliga grunder. Att avskärma sig från övriga samhället förefaller vara idealbilden, samtidigt som Högskolelagen (1992:1434) tydligt framhåller att forskare ska delta i och samverka med omgivande samhälle.

I en aktuell FN-rapport beskrivs hur attacker mot feministiska aktivister och kvinnliga journalister, politiker och människorättsförsvarare ökat i takt med att auktoritära och fundamentalistiska krafter flyttat fram sina positioner. Samordnade attacker online har framför allt kvinnor som måltavlor och undergräver på så sätt arbetet för en yttrandefrihet och en inkluderande demokrati, understryks i rapporten (Khan 2021). Vi ser med oro på de inskränkningar i framför allt kvinnors och minoriteters handlingsutrymme som sker på många håll. Ett uppmärksammat exempel är Afghanistan, där vi dock inte nog kan instämma i de kritiska kommentarerna om att syftet med den amerikanska invasionen aldrig var att rädda de afghanska kvinnorna, så som jämställdhetsretoriken från USA med allierade sökte ge sken av (Jamal 2021). Genom att framställa det som att talibanerna ensam bär skuld till kvinnors lidande och utsatthet i Afghanistan – samma talibaner som USA senare återlämnade

makten till – ignoreras hela komplexiteten av olika samspelande lokala och globala realiteter som dessa kvinnor genomlidit under fyra decennier. Som Jamal (2021) betonar, var USA endast intresserade av kvinnornas berättelser i den mån de kunde användas för att rättfärdiga deras ”feministiska” invasion. När de politiska prioriteringarna ändrades avslutades abrupt åtagandet att globalt skydda kvinnors rättigheter. Hela skulden för misslyckandet att säkerställa dessa rättigheter läggs nu på afghanerna. Det nära två decennier långa så kallade ”kriget mot terrorismen” har med USA:s reträtt från Afghanistan under kaosartade former avslutats under hösten, men dess sår kommer att ta lång tid att läka samtidigt som nya sår uppträder.

Det är lätt att som en liten ideell förening i Sverige, och än mer som enskild forskare, känna vanmakt inför det brutala våldet som utövas – av talibaner och andra. Inget talar för att de förändrat sin syn på kvinnors och andras mänskliga rättigheter sedan 1990-talet (Amnesty 2021). Omvärlden kan och bör ta ett större ansvar. I samband med talibanernas återtagande av makten i augusti 2021 gick Kanada ut med löftet om att ta emot uppemot 20 000 särskilt utsatta och hotade afghaner, så som kvinnliga ledare och människorättsaktivister (*Reuters* 2021). Krav på Sverige och EU har rests från många håll, och olika initiativ har tagits för att ge en fristad till hotade forskare, författare och journalister i Afghanistan och andra länder.

SGF:s styrelse planerar att under verksamhetsåret tillsätta en arbetsgrupp för att undersöka möjligheterna att öka föreningens kapacitet att – i samarbete med andra – bistå med hjälp till hotade forskare nationellt och internationellt. Långa absurda byråkratiska krav korresponderar illa med verkligheten som människor/akademiker i en krissituation upplever. Vi är övertygade om att det finns många forskare i Sverige som har kunskap om och erfarenhet från andra länder. Många kanske redan själv har stöttat andra kolleger via individuella försök och kanaler. En sammanstrålning av dessa krafter kan göra oss starkare och mer effektiva. Därför vill vi bilda en sammanhållen grupp som kan stötta akademiker bortom nationella gränser, en grupp för dynamiska, långsiktiga kontakter med andra forskare, statliga institutioner och civilsamhälle och hjälpa de som är i behov snabbt, effektivt och långvarigt.

Temat för detta nummer av *TGV* är nationella minoriteter och urfolk. Texterna handlar bland annat om tornedalsk dekolonial motståndspraktik i majoritets-samhället, identitetsskapande i modern samisk litteratur, sverigefinsk etnomobilisering och romsk språkaktivism. Dekolonial praktik och teori, samt nationella minoriteters och urfolks krav på tillgodoseende av mänskliga rättigheter är frågor som bara kommer att öka i relevans under det nya verksamhetsåret. Detta särskilt med anledning av att 2022 markerar hundra år sedan Statens institut för

rasbiologi öppnade i Uppsala. Som bekant var alla inte önskade i folkhemmet (Broberg och Tydén 1991). Sverige var i början av förra seklet världsledande inom rasbiologin, som menade att människosläktet gick att dela in raser som skilde sig åt i intelligens och på andra sätt, och kunde ordnas hierarkiskt. Mellan 1935 och 1975 steriliserades över 60 000 personer i Sverige, varav de allra flesta var unga kvinnor (Runcis 1998). I många fall skedde steriliseringarna med tvång eller som villkor för att få göra abort, behålla barn, få bidrag eller släppas ut från tvångsvård. Rashygieniska skäl var en anledning till sterilisering. Andra som steriliserades var kvinnor som ansågs lösaktiga eller bara var fattiga och personer vi idag skulle säga hade en utvecklingsstörning – som var ”sinnesslöa” med den tidens språkbruk (Broberg och Tydén 1991; Runcis 1998). Idag är tvångssterilisering förbjudet och uppfattas som ett övergrepp, men avskaffades gällande transpersoner som genomgick könsbekräftande operationer först 2013.

Rasbiologiska institutet övergick 1958 till att bli del av Uppsala universitet, Institutionen för medicinsk genetik. Forskningen mätte bland annat storlek på skallar, kortskalliga ställdes mot långskalliga, där de senare ansågs tillhöra den rena ”nordiska rasen”. Rashygien och arvshygien, ambitionen att värna och stärka denna tänkta ras och skydda den mot främmande inslag med sämre förutsättningar i fråga om hälsa och intelligens, blev då befästa i ett statligt etablerat institut, vars främsta fokus var på det samiska folket. Även romer, tornedalingar, judar och finnar finns uppptecknade och jämförda. Det rasbiologiska tänkandet sträcker sig tillbaka till 1700-talet och under 1800-talet etablerades allt tydligare kopplingen mellan vithetsnorm och svenskhet (se till exempel Ehn med flera 1993; Öhman kommande). Idag används DNA och genetiska studier som grund för vetenskapliga påståenden om kulturell tillhörighet. Ifrågasättande har sedan decennier kommit från de berörda grupperna och krav väckts på att denna historia och dess konsekvenser ska uppmärksammas inom forskning och undervisning. Kraven kommer med säkerhet att accentueras under 2022. SGF:s styrelse föreslår årsmötet att föreningen kommande verksamhetsår ska följa uppmärksammandet av dessa hundra år i rasbiologiska institutets arv och diskutera hur det kan lyftas inom genusvetenskaplig forskning och undervisning.

Vårt samarbete med *TGV* kommer att få förändrade former och förutsättningar när tidskriften blir *open access* under 2022. Styrelsen föreslår årsmötet att sänka medlemsavgiften eftersom medlemskap i SGF med detta blir fristående från *TGV*. Vi fortsätter dock att skriva krönikor och hittar kanske fler former för samverkan framöver. När pandemin är över och vi kan träffas igen finns förslag om att SGF ska anordna aktiviteter för medlemmar som exempelvis sommarläger eller konferens (i första hand för doktorander och juniora forskare) och bokcirkel där gratis bok ingår. Vi välkomnar varmt förslag på aktiviteter

och fler medlemmar som vill organisera dessa tillsammans med styrelsen – för att bland annat främja vetenskaplig verksamhet, mångfald av perspektiv, samarbeten, förståelsen för genusvetenskaplig forskning samt värna om genusforskarens arbetsvillkor och arbetsmiljö vid svenska lärosäten i solidaritet med hotade forskare i andra länder.

Linnéa Bruno, Fataneh Farahani, Evelina Johansson Wilén och May-Britt Öhman

Referenser

Amnesty International (2021) *Afghanistan. The fate of thousands hanging in the balance: Afghanistan's fall into the hands of the Taliban* <https://www.amnesty.org/en/documents/asa11/4727/2021/en/>.

Björkman, Maria (2011) *Den anfrätta stammen. Nils von Hofsten, eugeniken och steriliseringarna 1909–1963*. Lund: Arkiv förlag.

Broberg, Gunnar (1995) *Statlig rasforskning. En historik över Rasbiologiska institutet*. Avd. för idé- och lärdomshistoria, Lund: Lunds universitet.

Broberg, Gunnar och Tydén, Mattias (1991) *Oönskade i folkhemmet. Rashygien och sterilisering i Sverige*. Uppsala: Dialogos förlag.

Busch Thor, Ebba (2019) Nog med menskonst – en ny feminism krävs. *Aftonbladet* 3 mars 2019.

Ehn, Billy, Frykman, Jonas och Löfgren, Orvar (1993) *Försvenskningen av Sverige. Det nationellas förvandlingar*. Stockholm: Natur och kultur.

Hoffart, Amund Rake, Jers, Johanna och Olovsson Löv, Anna (2020) Den postdoktorala situationen för genusdoktorer. Vad händer efter festen? *Tidskrift för genusvetenskap* 41(3): 91–93.

Högskolelag (1992:1434) https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/hogskolelag-19921434_sfs-1992-1434

Jamal, Hebh (2021) It is time we remember Afghan men are also victims of this war. *Aljazeera* 10 september 2021.

Khan, Irene (2021) *Gender justice and freedom of expression*. United Nations, General Assembly <https://undocs.org/A/76/258>.

Löffler, Marion, Luyt, Russel, Starck, Kathleen (2020) Political masculinities and populism. *NORMA. International Journal for Masculinity Studies* 15(1): 1–9.

Mellström, Ulf (2021) Gender studies as the political straw man. *NORMA. International Journal for Masculinity Studies* 16(2): 77–80.

Politiken (2021) 3241 forskere i opråb til regeringen. Tag klart afstand fra angrebet på forskningsfriheden. Det kan føre til selvcensur. *Politiken* 8 juni 2021.

Reuters (2021) Canada to accept 20,000 vulnerable Afghans such as women leaders, human rights workers. *Reuters* 13 augusti 2021.

Öhman, May-Britt, kommande. Morfars farmors syster. Brita Stina Larsdotter Rim. Återtagande av lulesamisk och skogssamisk historia och identitet i ett bosättarkolonialt Sverige. *Tidskrift för kvinnoforskning*.